

Бойчук М. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри права
ВМУРОЛ "Україна"

Бойчук В. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
ЗВО "Університет Короля Данила"

СТАБІЛЬНІСТЬ І ДИНАМІЧНІСТЬ – ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ МОВНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. У статті простежено специфіку динаміки лексику на сучасному етапі; визначено функціональність мовної системи як основу її існування, що забезпечується стабільністю і динамічністю. Зазначено, що еволюція мовної системи, зумовлена екстра- та інтралінгвальними змінами, продукує інноваційні одиниці з перспективою їх унормування та кодифікації. Проаналізовано категорії стабільності та динамічності як детермінанти розвитку мовної системи у працях видатних українських і зарубіжних лінгвістів. Звернено увагу на дискурсивне поле модерного інтернет-простору як дієве джерело мовленнєвих інновацій, що значною мірою формує і окреслює виміри і динаміку сучасного лексику української мови. Стверджено, що соціально зумовлені комунікативні процеси, де відбувається формування й визначення норми, правила, мовного чуття, смаку і навіть мовленнєвої моди, є тією мовленнєвою стихією (або діяльністю *духу* у термінології В. Гумбольдта), потрапивши до якої, мовець опиняється перед потребою, вітальною необхідністю не тільки залучати до своєї комунікативної практики узвичаєний та апробований мовний матеріал, але й створювати на його основі новий, оптимальніший для конкретної комунікативно-прагматичної ситуації. Показано, що динамічність, або мінливість, протиставляючись стабільності, гарантує однакове розуміння сказаного (написаного) як адресантом комунікації, так і адресатом у синхронії та діахронії. Цей аспект надзвичайно значущий у процесах акумуляції і міжпоколінної трансляції знань про світ, закріплених у мовній картині. Доведено, що мова, реагуючи оперативним чином на комунікативні потреби суспільства, зазнає впливу неологізації та архаїзації словникового складу, хоча, незважаючи на всі радикальні зміни, які зачіпають мову загалом і її лексико-семантичну підсистему зокрема, ядерна частина комплексу лексичних норм усе ж демонструє стабільність.

Ключові слова: стабільність, динамічність, детермінанта, мовна система, мовні зміни.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Кожна природна мова перебуває в постійному розвитку, а еволюція мовної системи – ланцюг перманентних змін, що зумовлені інтра- та екстралінгвальними чинниками, породженими внутрісистемними мутаціями (модифікаціями) мовних регуляторностей та, з іншого боку, соціально значущими обставинами, подіями, явищами в суспільстві.

Зміни можуть стосуватися різноманітних структурних компонентів мови, її планів, різних рівнів й одиниць. Закономірно, що з розвитком мови на зміну новим одиницям, які поступово стають звичними, потім нормативними та кодифікованими, приходять новіші, з часом витісняючи попередні з ужитку. Звідси, опис і дослідницька увага до неологізації лексичного складу мови є важливими не тільки для теорії, а й методології сучасного українського мовознавства. Масив інновацій потрапляє сьогодні в мовну систему з інтернет-простору, який демонструє надзвичайну динаміку та лінгвістичну функціональність. З огляду на сказане, традиційна мовознавча проблематика аналізу категорій стабільності і динамічності як детермінанти природного розвитку мови не втрачає актуальності і перспективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблематику ґрунтовного опрацювання новацій у мові вже висвітлено в працях українських учених (С. Єрмоленко, Є. Карпіловська, Н. Клименко, К. Ленець, Л. Лисиченко, А. Москаленко, В. Русанівський, Н. Сологуб, О. Стишов, Л. Струганець, О. Тараненко та ін.). Окрім того, прикладні аспекти методології аналізу інновацій, а також їх лексикографічний опис різноаспектно подано в дослідженнях С. Лук'яненка, Д. Мазурик, А. Нелюби, М. Романюк, О. Калякіної, А. Калетник, Т. Коць, Н. Стратулат та ін. А тому можна стверджувати, що особливості й специфіка мовних змін, функціонування мовних одиниць, пристосування і акомодация мовної системи до реальної та віртуальної дійсності стало об'єктом наукових лінгвістичних студій в українському мовознавстві, хоча й водночас не можемо відкидати потребу розглянути *специфіку динаміки лексику* на сучасному етапі, акцентуючи особливу увагу на процесах неологізації як потужного каналу збільшення словникового складу мови, зокрема української.

Саме на цьому аспекті сфокусовано мету нашої розвідки – *простежити* специфіку динаміки лексику, визначивши, що стимулятором для мовного розвитку є насамперед постійна зміна мовних смаків та оцінок, які не завжди демонструють тотожність із традиційним, усталеним, узально прийнятим і закріпленим, а тому предметом пропонованого дослідження є факти зміни індексу продуктивності й активності номінативних зразків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Будь-які завтрашні зміни в мові є результатом сьогоднішнього її функціонування. Наочно діє філософський закон заперечення, адже поява кожного нового мовного явища (одиниці) виступає перетворенням і одночасним руйнування чогось попереднього. Щоб бути засобом успішної комунікації, мова в теперішньому своєму стані сприймається як витвір амбівалентної сили – руйнівної і водночас творчої. Тому студіювання мовних змін передбачає вивчення функцій мовних одиниць, що змінюються як цілеспрямована система засобів вираження з метою спілкування [1, 16].

Перманентно еволюціонуючи, мова переходить на нові щаблі своєї досконалості. У цьому постійному історичному процесі відбувається пристосування мовної системи до трансформації умов життя суспільства, його ідеалів, приписів, смаків [2, 16–17]. Стимулятором і мотиватором для розвитку мови виступає насамперед постійна зміна лінгвальних смаків, уподобань слововживання та оцінок, які не завжди демонструють тотожність із традиційним, усталеним, узусально прийнятим і закріпленим. Цей факт обов'язково детермінує появу в межах системи певних лакун, що, за логікою і діалектикою розвитку, повинні бути чимось заповнені. Соціально зумовлені комунікативні процеси, де відбувається формування й визначення норми, правила, мовного чуття, смаку і навіть мовленнєвої моди, з огляду на сказане стають власне тією мовленнєвою стихією (або діяльністю *духу* у термінології В. Гумбольдта), потрапивши до якої, мовець опиняється перед потребою, вітальною необхідністю не тільки залучати до своєї комунікативної практики готовий, узвичасний та апробований мовний матеріал, але й “створювати на його основі новий, що характеризується більшою оптимальністю для участі в конкретній комунікативно-прагматичній ситуації” [3, 3–4].

Природна мінливість мовної системи (динамічність) протиставляється іншій її сутнісній ознаці – стабільності, що гарантує однакове розуміння сказаного (написаного) як адресантом комунікації, так і адресатом у синхронії та діахронії. Останній аспект важливий стосовно акумуляції і міжпоколінної трансляції знань про світ, відображених у мовній картині. А тому оперативно реагуючи на комунікативні потреби суспільства, мова зазнає впливу неологізації та архаїзації свого словникового складу. На цю амбівалентність характеру мовної системи вказував ще В. Гумбольдт, який констатував наявність у неї, з одного боку, такої сутнісної характеристики, як “постійність”, і одночасно перманентної “змінності”, з іншого. Ця ситуація визначається тим фактом, що мова – це “не продукт діяльності (*ergon*), а діяльність (*energia*)” [4, 48].

Відкритість мови, яку Е. Косеріу слушно вважає не системою речей, а системою технічних засобів, моделей і способів створення речей, дозволяє, з одного боку, проникнення до неї нових елементів (інновацій), а з іншого, – гарантує її стійкість, стабільність, адже поява в лінгвосистемі певної інновації не “збурує” решти її компонентів [5]. Крім того, така поява виступає як вияв системності, тобто як чергова її реалізація, нове “спрацювання” системи.

Динамічність характеру існування мовної системи багато в чому забезпечується її постійним оперативним реагуванням на комунікативні потреби соціуму, що виявляє себе через виконання мовою номінативної функції. Слушно про

це говорить В. Матезіус: “Найменування виступає чимось постійним, хоч би для певної епохи, а дійсність весь час змінюється” [6, 63].

У мовознавстві виділяють такі три основні причини мовних змін: а) “прагматичні” (у них втілено прагнення мовного колективу до зручності використання мови (полегшення вимови, слухання й мислення); б) екстралінгвальні (зміни, що стосуються позамовних чинників); в) інтралінгвальні (детерміновані потребами самої мовної системи). Виділення наведеної групи основних причин мовних змін засвідчує той факт, що суперечність, наявна між мовними засобами (лінгвосистемою), які використовуються мовцями на нинішньому етапі розвитку мови, і перманентним (мотивованим динамікою життя) зростанням номінативних і комунікативних потреб мовного колективу є головною рушійною силою розвитку мови [1, 16].

Постійна номінативна “діяльність” мови природно спричиняє поповнення її лексики. Детермінується згадана динамічність перманентними змінами й різноманітними трансформаціями, якими позначена об'єктивна дійсність, де відбувається життєдіяльність індивіда й соціуму – творців і носіїв кожної природної мови. Така ситуація неодмінно й завжди приводить до появи нових об'єктів для називання. Мова, зазначає Л. Струганець, є динамічною системою. Здатність розвиватися для неї – це природний спосіб соціального існування. Лінгвосистема змінюється, реагуючи на всі ті зрушення, що відбуваються у суспільстві та мовній свідомості. Стосовно лексики еволюційні процеси виступають особливо інтенсивними [7, 3].

Таким чином, найбільш чутливо реагує на будь-які зміни лексико-семантичний рівень, оскільки його конститутивними одиницями є слова – мовні одиниці виразної номінативної природи. Особливість лексики мови полягає в тому, що він порівняно з фонетичною чи граматичною її системою безпосередньо звернений до дійсності. Така ситуація детермінує відому оперативну “чутливість” лексичної системи до постійних змін у навколишньому світі. Постійна еволюція мови “тісно пов'язана з історією і культурою народу. Кожне нове покоління вносить щось нове не лише в суспільний устрій, у філософське й естетичне осмислення дійсності, але й у способи вираження цього осмислення засобами мови. І передусім такими засобами виявляються нові слова, нові значення слів, нові оцінки того значення, яке міститься у відомих словах” [2, 15].

Цей перманентний процес влучно характеризує А. Мартіне. Вчений відштовхується від уявлення про залежність мовної еволюції від потреб колективу, який користується цією мовою. Для дослідника аксіоматичним є положення про характер розвитку мовної системи, який безпосередньо пов'язаний з інтелектуальним, соціальним та економічним поступом відповідного соціуму. Особливо виразно це помітно, коли спостерігати за розвитком лексики: “Поява нових продуктів споживання зумовлює появу нових найменувань; розподіл праці, що постійно прогресує, приводить до появи нових термінів, які відповідають новим професіям і новим знаряддям виробництва. Назви ж об'єктів і знарядь виробництва, що стали непотрібними чи застаріли, забуваються” [8].

Отже, на різних етапах розвитку мови поповнення її словникового складу визначається певними екстралінгвальними факторами, а екстралінгвальна детермінованість лексико-семантичного рівня має найвищий ступінь. Здатність до постійного розвитку – сутнісна ознака мовної системи, одна з підвалин її

органічного існування в соціумі для виконання покладених на неї функцій – забезпечення комунікативних потреб носіїв.

Говорячи про високий рівень динамічності лексико-семантичної підсистеми мови, варто зважати на слушну думку Л. Струганець, яка констатує найшвидше її реагування на трансформаційні процеси, що відбуваються в суспільно-політичному, економічному та духовному житті носіїв мови. Однак цей постулат, як вважає дослідниця, не має абсолютного характеру щодо всього лексикону. Доведеними вважаються факти наявності у різних лексичних норм неоднакових показників стабільності й динамічності. Так, темпоральна лексика української літературної мови оновлюється мало, зате швидких змін зазнає лексика побутова. Кожний синхронний зріз літературної мови характеризується кількісними і якісними відмінностями, наявними у межах тематичної групи побутової лексики порівняно з її попереднім станом [7, 21]. Тут проглядається екзистенціальна специфіка існування колективного носія української мови.

Поява в українській літературній мові інноваційних явищ не спричиняє руйнування системи. Такі явища засвідчують факти зміни індексу продуктивності й активності номінативних зразків, що перебувають у безпосередньому зв'язку з процесами модифікації умов, за яких відбувається суспільна комунікація, із новими поняттями, із поглядами та уподобаннями мовців. Незважаючи на всі радикальні зміни, які зачіпають мову загалом і її лексико-семантичну підсистему зокрема, ядерна частина комплексу лексичних норм усе ж демонструє стабільність. Усупереч постійному розвитку та вдосконаленню мова, будучи засобом комунікації між різними поколіннями своїх носіїв, загалом не одержує якісно нові форми і зміст, залишаючись “непорушною”. Оскільки з'являється нових слів завжди більше, ніж зникає старих, кожна наступна генерація мовців може розуміти мову своїх попередників [7, 27].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у науковому напрямі. Отже, перебування мови у стані одночасної стабільності і змінності перетворює її на живий організм, який функціонує відповідно до закономірностей існування таких організмів. Він неухильно рухається до вищих щаблів свого розвитку, оскільки постійно перебуває в дії, у пошуці потрібних або досконаліших форм для своєї перманентної реалізації. Виявлення і ґрунтовний аналіз тенденцій інноваційного розвитку сучасного українського лексикону є перспективними і продуктивними студіями, оскільки уможливує висвітлення духовної потенції української мови та її безмежні природні властивості стосовно ментально опосередкованої адаптації до реалій сучасного змінного світу.

Література:

1. Мариненко П. І. Лексичні новотвори в сучасній іспанській мові: структурний та семантичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. К., 2006. 277 с.
2. Бічай Ю. В. Модні слова в сучасній російській мові (на матеріалі тлумачних словників і мовленнєвої практики мас-медіа кінця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Дніпропетровськ, 2003. 21 с.

3. Колоїз Ж. В. Оказіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Ж. В. Колоїз. К., 2007. 40 с.
4. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода. *Хрестоматія по общему языкознанию* / сост.: Л. П. Иванова. К. : Освіта України, 2008. С. 41–52.
5. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история (Проблема языкового изменения). URL: http://www.classes.ru/grammar/150.new-in-linguistics-3/source/worddocuments/_1.htm
6. Матезиус В. Избранные труды по языкознанию; [пер. с чешск., англ.] / [заключ. ст. Д. В. Сичинавы]. М. : Едиториал УРСС, 2003. 232 с. (Лингвистическое наследие XX века).
7. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм в українській лексикографії ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: 10.02.01. К., 2002. 32 с.
8. Мартине А. Основы общей лингвистики [Електронний ресурс]. URL: http://www.classes.ru/grammar/150.new-in-linguistics-3/source/worddocuments/_1.htm

Boichuk M., Boichuk V. Stability and dynamicity as determinants of language system development

Summary. The article deals with the specifics of the dynamics of the lexicon at the present stage, along with the functionality of the language system being determined as the basis of its existence and ensured by stability and dynamism. It is noted that the evolution of the language system due to extra- and intralingual changes, produces innovative units with the prospect of their normalization and codification. Categories of stability and dynamism as determinants of language system development are being analyzed in the works of prominent Ukrainian and foreign linguists. Special attention is paid to the discursive field of the modern Internet space as an effective source of speech innovations, which largely shapes and outlines the dimensions and dynamics of the modern lexicon of the Ukrainian language. It is being stated that socially conditioned communicative processes, where the formation and definition of norms, rules, language senses, tastes and even speech fashion take place, being the speech element (or activity of the spirit in Humboldt's terminology), to which the speaker finds himself in need, vital necessity not only to involved in their communicative practice the usual and tested language material, but also to create on its basis a new unit, more optimal for a particular communicative-pragmatic situation. It is highlighted that dynamism, or variability, as opposed to stability, guarantees the same understanding of what is said (written) as to the addressee of communication and at the same to the addresser in synchrony and diachrony. This aspect is extremely important in the processes of accumulation and intergenerational transmission of knowledge about the world, enshrined in the language picture. It has been proved that language, responding promptly to the communicative needs of society, is being influenced by neologization and archaization of vocabulary, although despite all the radical changes affecting language in general and its lexical-semantic subsystem in particular, the nuclear part of the lexical set still shows stability.

Key words: stability, dynamism, determinant, language system, language changes.